NAMN OCH BYGD

TIDSKRIFT FÖR NORDISK ORTNAMNSFORSKNING

Årg. 95 · 2007

KUNGL.
GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN
UPPSALA

Distribution
SWEDISH SCIENCE PRESS
UPPSALA

Das fuþark *und seine einzelsprachlichen Weiterentwicklungen*. Akten der Tagung in Eichstätt vom 20. bis 24. Juli 2003 herausgegeben von Alfred Bammesberger & Gaby Waxenberger. XVI, 465 s. Berlin–New York: Walter de Gruyter 2006. (Ergänzungsbände zum Reallexikon der germanischen Altertumskunde 51.) ISBN 13: 978-3-11-019008-3, 10: 3-11-019008-7.

På annan plats i denna årgång har jag recenserat den senast utgivna rapporten från ett av de internationella symposier om runor och runinskrifter som anordnas vart femte år med början 1980. Som ett resultat av detta första symposium började några år senare »fältrunologerna» vid runverken i Danmark, Norge och Sverige samlas vart eller vartannat år för att studera runmaterialet inom en begränsad landsdel och för att utbyta erfarenheter. Medverkade gjorde även en del »skrivbordsrunologer» samt de ansvariga för publicerandet av runinskrifter i England och så småningom Tyskland och andra länder.

Dessa runologmöten var och är fortfarande ofta mycket informella och inriktas mot att ge främst etablerade runforskare förstahandskännedom om runseden i olika områden. De är därför inte öppna, däremot avrapporteras de numera kort i Nytt om runer. Mer formella sammankomster har ägt rum vid två tillfällen, bägge i Tyskland. Dels är runmaterialet där rätt begränsat och kan inte studeras »i fält», dels kan runologiska arrangemang av finansieringsskäl bara anordnas under mera organiserade former, bl.a. att formella föredrag hålls och att en publikation utges. Sålunda resulterade runologmötet i Schleswig 1996 i en rapport 2001 [eg. 2000], och 2006 utgavs den här recenserade rapporten från mötet i Eichstätt 2003, tillägnad den 2005 bortgångne runologen René Derolez.

Inte bara skiljer sig de tyska sammankomsterna från andra runologmöten, de är ovanligt ambitiösa till och med jämfört med gängse symposier genom att de inbjudna föredragshållarna anmodas att hålla sig till en rad uppställda frågor eller temata. I Eichstätt-volymen redovisas dessa i form av en tiopunkters katalog. Formatet kan kännas tvingande för deltagarna men kan onekligen leda till ett mer strukturerat och resultatrikt möte. Bidragen i Das *fuþark* und seine einzelsprachlichen Weiterentwicklungen organiserades också i fyra avdelningar, där de tre första är av tematisk karaktär. Utmärkande för alla fyra temana är att det är kontinentala och i någon mån anglofrisiska förhållanden som står i centrum samt att bidrag om namn med några undantag lyser med sin frånvaro. Jag kommer därför ganska summariskt nämna volymens olika uppsatser och mer ingående redogöra bara för bidrag med onomastiska inslag.

Under temat Älteres *fuþark* und *fuþark* allgemein återfinns sex uppsatser. Klaus Düwel och Wilhelm Heizmann gör en omfattande och grundlig genomgång av alla inskrifter med den äldre futharken. Heinrich Beck behandlar komprimerat utifrån termerna *Verschriftung* (skriftsättande) och *Verschriftligung* (textformulering) bl.a. runornas ursprung och den s.k. idegranrunans ursprungliga ljudvärde samt spjutspetsinskrifter och åkallelser på brakteater. Helmut Birkhan undersöker noga **p**-runans ljudvärde och benämning och kommer fram till att den senare avser 'päron(träd)'. Likheten med benämningen på <p>-tecknet i det keltiska oghamsystemet är bara tillfällig. Heinrich Eichner resonerar kort om runornas ursprung och förespråkar ett norditaliskt alfabet som mönster, tydligen utan att känna till det senaste årtiondets forskning i frågan. Robert Nedoma diskuterar personnamn i sydgermanska inskrifter, som i mer utvidgad form återfinns i hans monografi i ämnet (2004). Här finns också kompletteringar, men uppsatsens värde är dess koncentration på väsentligheterna. Nedoma resonerar klokt utan att bli alltför försiktig och det finns mycket av värde att hämta i hans bidrag. Att det sydgermanska runmaterialet till stor del består av namn och att dessa bidrar med viktig språklig information påpekas och exemplifieras föredömligt. Avdelningen avslutas av Elmar Seebold som gör ett försök att rekonstruera den fuþarkinskrift han menar fanns i förlagan till Lindkær- och Overhornbæk III-brakteaterna.

Temat Einzelsprachliches lockade sex bidrag. Alfred Bammesberger undersöker futharken och dess vidareutveckling i England. John Hines diskuterar svårlästa runinskrifter, främst från Kent. Hans Frede Nielsen diskuterar vokalismen i runföljderna **maga** och **medu** på Undleybrakteaten. Ray Page redovisar och resonerar runt de fornengelska runraderna, epigrafiska eller belagda i manuskript. Ute Schwab behandlar de inskrifter med runor (och latinska bokstäver) som fornengelska pilgrimer har lämnat efter sig i Rom. Hon intresserar sig särskilt för kvinnonamnet *Faghild* som relativt nyligen upptäcktes inristat (ca 650–800) i Marcellianus och Petrus basilika. Hon jämför det med runföljden **feha** på det alamanniska Weingartenspännet från slutet av 500-talet. Schwab räknar med att i bägge fallen ingår avläggare till urgerm. **faih-* (fornisl. *fár* 'färgad') och utreder utförligt vilken betydelse detta adjektiv har haft i fornhögtyskan och fornengelskan. Hon drar slutsatsen att som namnled bör man föredra delbetydelsen 'lysande' o. dyl. och jämför med lat. *Lucia* och nyhögtyska *Berta* (jfr sv. *bjärt*). Det är oklart om hon räknar med att *Feha* är en hypokoristisk bildning eller ett adjektiviskt namn, möjligen inser hon inte att dessa alternativ är ömsesidigt uteslutande. I temats sista bidrag kartlägger Gaby Waxenberger de obetonade vokalerna i fornengelskan.

På klippväggen i en bayersk grotta benämnd *Kleine Schulerloch* upptäcktes 1937 en figurristning samt en runinskrift som läses **birg : leub : selbrade**. Fyndets äkthet har aldrig ansetts tillräckligt säker, men runristningen har icke desto mindre diskuterats

intensivt. Den utgör nu det tredje temat i symposierapporten. Klaus Düwel ger en fyllig forskningshistorik. Robert Nedoma diskuterar de möjliga personnamnen **Birg* och *Selbrad*. Det senare är väl känt som fornhögtyskt mansnamn, men det förstnämnda är svårt att se som ett kvinnonamn, vilket har föreslagits. Nedoma visar att den förväntade formen vore ***birga** och att om inskriften är oäkta finns det förebilder för dess utformning. I ytterligare en fyllig forskningshistorisk uppsats visar sedan Heinrich Eichner att även vad gäller den troligen felaktiga feminina formen finns det en förebild i en urkundsutgåva från 1700-talet. Icke desto mindre vill Christian Züchner hävda ristningarnas äkthet i ett kort bidrag, ett påstående som granskas av Peter Pieper mer grundligt. Han kommer fram till att inget talar för äkthet men mycket för en förfalskning.

Temat Varia visar att inte ens ett så styrt symposium som det i Eichstätt förmår tvinga in alla sina föredragshållare inom de givna ramarna. Alessia Bauer studerar vad de rundikter som återfinns i kontinentala, engelska och nordiska handskrifter ger för vittnesbörd om runornas form och ordning. Elmar Seebold rapporterar om nyfynd av runmanuskript sedan René Derolez magistrala inventering från 1954. Michael Schulte utreder (igen) frågan om övergången från äldre till yngre runraden. Christiane Zimmermann studerar de äldsta runtexterna ur talaktsteori, utan mycket resultat enligt min mening. Per Stille ger avslutningsvis en kort men mycket intressant inblick i runkunskapen från och med Johan Bures Runaräfst från 1603. Boken kompletteras tacksamt med ett inskriftsregister.

Henrik Williams